

NAAR MEER ERVAREN LEGITIMITEIT VAN DE NEDERLANDSE RECHTSPRAAK

Hilke Grootelaar en Kees van den Bos

‘Vertrouwen in de rechtspraak, zo langzamerhand is het een gevleugeld begrip geworden, in de media maar zeker ook binnen de rechterlijke macht. Een begrip waarbij altijd zorgelijk wordt gekeken. Bestaat er voor een rechter iets meer vreselijks dan de gedachte aan een afbrokkelend vertrouwen, het verdwijnen van de legitimiteit van zijn uitspraken en daarmee, deze idee in het extreme doorgevoerd, de ondergang van de rechtsstaat zoals we die kennen? Het is een absoluut schrikbeeld en dat is waarschijnlijk de reden dat menig congres, symposium en discussiebijeenkomst ‘vertrouwen in de rechtspraak’ als thema heeft.’¹

1. INLEIDING

Met deze woorden begon voormalig president van de Hoge Raad Geert Corstens in 2011 zijn toespraak op de discussiebijeenkomst ‘Rechters bij de tijd’. Inderdaad, er bestaat voor individuele rechters en de rechtspraak als derde macht in onze democratische rechtsstaat niets dat meer vreselijk is dan het verdwijnen van het vertrouwen van burgers in haar functioneren en daarmee haar legitimiteit en bestaansrecht. Het belang van vertrouwen in de rechtspraak kan moeilijk worden overschat.² De rechtspraak heeft dan ook als plicht om het vertrouwen in haar functioneren te behouden en te bestendigen. Deze boodschap is de afgelopen jaren binnen de rechtspraak, de rechtswetenschap en onder opiniemakers niet onopgemerkt gebleven.

Volgens Corstens zijn er twee manieren om vertrouwen te doen toenemen: de aandacht meer naar buiten richten en zich meer laagdrempelig opstellen, of de aandacht juist meer naar binnen richten en zich afstandelijker opstellen, met boven de toga het liefst ook nog een pruik.³ Zoals wij in deze bijdrage aan de hand van verschillende initiatieven zullen laten zien, gaat de Nederlandse rechtspraak duidelijk voor het eerste. Maar voordat wij dat doen, gaan wij eerst in op de vraag waaraan de Nederlandse rechtspraak haar legitimiteit eigenlijk ontleent.

---

1 G.J.M. Corstens, ‘Vertrouwen in de rechtspraak’ in: *Tijdschrift voor de Rechterlijke Macht*, nr. 10, 2011, p. 365.

2 C. Maas, M. Kallen-Morren, G. Knoops, R. Loeb, H. Nieuwenhuis en T. Zwart, *De legitimiteit van de rechterlijke macht. Ideeën voor behoud en versterking*, Den Haag: Prof. mr. B.M. Teldersstichting 2013, p. 1.

3 Corstens 2011, p. 365.

Het antwoord van een positiefrechtelijke jurist op deze vraag zal waarschijnlijk als volgt luiden. Het optreden van de rechter valt niet direct democratisch te legitimeren. De rechtsprekende macht dankt haar legitimiteit aan de mate van rechtmatigheid van haar handelen en haar bijzondere positie in onze samenleving. Een onafhankelijke, onpartijdige rechtspraak die handelt binnen de grenzen van de wet en rechtsbeginselen is immers een essentiële voorwaarde voor het bestaan van onze rechtsstaat.

Het gebruik van het begrip legitimiteit is niet enkel voorbehouden aan juristen. Zoals vaker met containerbegrippen, worden ze gretig in allerlei wetenschappelijke disciplines, met ieder een eigen begrippenkader en onderzoeksfocus, op een verschillende manier gebruikt. Dit heeft als gevolg dat het begrip legitimiteit meerdere betekenissen kan aannemen. In deze bijdrage betogen wij dat de Nederlandse rechtspraak de zogenoemde positiefrechtelijke definitie van legitimiteit steeds meer verbreed met een sociaalwetenschappelijke kijk op het begrip. Het gaat dan niet alleen meer om het handelen van rechters in overeenstemming met de wet en rechtsbeginselen, maar ook om de vraag of de Nederlandse rechtspraak door de burger als legitiem wordt ervaren.

2. LEGITIMITEIT

Juridisch perspectief op legitimiteit

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) definieert legitimiteit als de vrijwillige aanvaarding van het recht en democratische rechtsstaat door burgers, gestoeld op de wederkerige relatie die zij met de overheid hebben. Zowel de gezagsdragers als burgers onderwerpen zich aan de regels.⁴ Deze rechtsstatelijke benadering van legitimiteit komt overeen met de juridische benadering van legitimiteit. In het Nederlandse juridische spraakgebruik wordt legitimiteit van de overheid rechtstreeks in verband gebracht met 'recht'.⁵ Legitimiteit is dan ook afgeleid van het woord 'lex', hetgeen in het Latijn 'wet' betekent. In de positiefrechtelijke benadering van legitimiteit staat het rechtmatigheidsgehalte van overheidsdaden als grondslag voor het overheidsgezag centraal. Het gaat dan om zowel de wetmatigheid van dit handelen in het licht van de wet en de rechtmatigheid in het licht van ongeschreven en meer algemene rechtsbeginselen, zoals rechtsgelijkheid, rechtszekerheid en behoorlijk bestuur.⁶ Belangrijk om hierbij op te merken is dat het bij rechtmatigheid niet

4 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *De toekomst van de nationale rechtsstaat, rapporten aan de regering* 63, Den Haag: Sdu uitgevers 2002, p. 248.

5 A.J. Hoekema, *Legitimiteit door legaliteit, over het recht van de overheid*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1991, p. 7.

6 Hoekema 1991, p. 8.

gaat om de meer rechtsfilosofische vraag in hoeverre het overheidshandelen ook echt het recht dient en moreel gerechtvaardigd is.⁷

Juridische legitimiteit betekent vanuit dit perspectief dus dat het overheidshandelen de toets van rechtmatigheid doorstaat. Wanneer de overheid legitiem handelt in overeenstemming met de wet en rechtsbeginselen mag van burgers worden verwacht dat zij dit overheidshandelen aanvaarden. Binnen deze benadering wordt niet getoetst of burgers het overheidshandelen daadwerkelijk aanvaarden; dit is een objectieve normatieve veronderstelling.

Vanuit de rechtssociologie is veel kritiek geweest op deze normatieve veronderstelling en de dominante positie die de positiefrechtelijke legitimiteitsbenadering lange tijd heeft gehad. Al in 2000 wees Huls op de inzichten uit rechtssociologie en organisatiekunde die rechters uit hun gesloten juristenwereld halen en kunnen helpen met het veroveren van hun ondermijnde gezag. Rechters moeten inzicht hebben in de maatschappelijke context waarbinnen hun oordeel effect moet sorteren. Zij moeten reflexiever opereren.⁸ De juridische opvatting dat handelen volgens de normen van het recht voldoende is om legitimiteit te waarborgen, kan leiden tot een te beperkt zicht op wat burgers als rechtvaardig ervaren.⁹ Burgers verwarren bijvoorbeeld ‘het bevoegd gezag’ vaak met de dienstdoende ambtenaren die het gezag steunen, oftewel, de ambtenaren met wie zij direct persoonlijk contact hebben. Staatsrechtelijk zijn ze dan in de war, maar sociaalwetenschappelijk gesproken is die verwarring zo gek niet.¹⁰

Sociaalwetenschappelijk perspectief op legitimiteit

In de sociale wetenschappen wordt legitimiteit benaderd als een subjectief begrip; het gaat er om hoe overheidshandelen door burgers wordt *ervaren*. Niet alleen moet de overheid een normatieve basis hebben voor haar handelen, ook moet zij daadwerkelijk het vertrouwen van burgers genieten. Legitimiteit omvat het vertrouwen van burgers dat de overheid in staat en bereid is om, op correcte wijze, de voor het individu en de samenleving benodigde prestaties te leveren en daarop aanspreekbaar te zijn.¹¹ Als het gaat om interacties tussen overheid en burger, en meer specifiek rechter en rechtzoekende, heeft legitimiteit veelal betrekking op de waargenomen rechtvaardigheid van de beslissing

7 Hoekema 1991, p. 8-9.

8 N.J.H. Huls, ‘Enige rechtssociologische opmerkingen over effectiviteit in de rechtspleging’ in: J.M. Barendrecht e.a., *Rechtspleging, Samenleving en Bestuur: Een gerichte onderzoeksagenda*, Utrecht: Uitgeverij Lemma 2000, p. 178-179.

9 Dit heeft ook te maken met de mate waarin burgers wettelijke normen die door de rechter worden toegepast als rechtvaardig ervaren. De ervaren rechtvaardigheid van wet en regelgeving laten wij in dit hoofdstuk verder buiten beschouwing.

10 Hoekema 1991, p. 3.

11 A.K.J.M. van Steenberghe, *Legitimiteit en fiscale rechtshandhaving*, Den Haag: Centrum voor kennis en communicatie Belastingdienst 2013, p. 28.

– uitkomstrechtvaardigheid – en de waargenomen rechtvaardigheid waarmee de procedures zijn toegepast en hoe de rechter heeft gehandeld – procedurele rechtvaardigheid.¹²

De sociaalpsycholoog en *law school* professor Tom Tyler heeft veel geschreven over de sociaalwetenschappelijke betekenis van legitimiteit. In zijn belangwekkende boek ‘Why people obey the law’ uit 1990, zoekt Tyler een antwoord op de vraag waarom burgers de wet naleven. Hij maakt daarbij een onderscheid tussen een instrumentele en normatieve beantwoording van deze vraag. Vanuit een instrumenteel perspectief is de veronderstelling dat de naleving van regels vooral wordt bepaald door een rationele afweging van de persoonlijke voor- en nadelen die mensen ondervinden als gevolg van regelnaleving. Verhoging van de strafmaat en de pakkans zijn dan factoren die van invloed zijn op het gedrag van mensen. Het normatieve perspectief dat Tyler zelf voorstaat, gaat daarentegen uit van wat mensen legitiem en moreel vinden. Tyler redeneert dat wanneer mensen de regels rechtvaardig vinden, zij zich verplicht zullen voelen om de regels van de overheid te volgen, ongeacht of daar een sanctie aan is verbonden.¹³ Het gaat er bijvoorbeeld bij de naleving van rechterlijke uitspraken om dat ‘citizens believe that they ought to obey those decisions.’¹⁴

Tyler is niet alleen theoretisch, maar ook empirisch geïnteresseerd in het concept legitimiteit. Om legitimiteit te kunnen meten, operationaliseert hij het begrip op twee manieren. De eerste vrij directe manier van operationaliseren leidt met verwijzing naar Weber (1947) tot de ‘perceived obligation to comply with the directives of an authority, irrespective of the personal gains or losses associated with doing so.’¹⁵ Dan gaat het om vragen als ‘Als een politieagent je vraagt om iets te doen waarvan jij denkt dat het fout is, zou je het dan toch doen?’ die een conflict veronderstellen tussen iemands eigenbelang of persoonlijke moraliteit en de legitimiteit van de autoriteiten. De cruciale vraag is vervolgens of mensen gehoor geven aan het gehoorzamen aan de autoriteit ten koste van hun eigenbelang of moraal.

Een tweede manier om legitimiteit te meten is ‘to measure the extent to which authorities enjoy the public’s support, allegiance, and confidence’. Burgers wordt dan gevraagd om te reageren op stellingen als ‘De overheid kan in het algemeen vertrouwd worden te doen wat juist is’ en ‘De meeste

12 K. van den Bos, *Vertrouwen in de overheid: wanneer hebben burgers het, wanneer hebben ze het niet, en wanneer weten ze niet of de overheid te vertrouwen is? Een essay over de sociaalpsychologische werking van vertrouwen en de mens als informatievergevend individu*, Den Haag: Ministerie van BZK 2011, p. 14.

13 T.R. Tyler, *Why people obey the law*, New Haven: Yale University Press 1990, p. 3.

14 T.R. Tyler en J.M. Darley, ‘Building a law-abiding society: taking public views about morality and the legitimacy of legal authorities into account when formulating substantive law’ in: *Hofstra Law Review*, vol. 28, 2000, p. 723.

15 Tyler 1990, p. 27.

politieagenten zijn eerlijk.¹⁶ Op deze manier wordt legitimiteit geoperationaliseerd als vertrouwen. Als burgers het gevoel hebben dat autoriteiten oprecht, welwillend en begaan zijn met hun welzijn, dan zullen zij erop vertrouwen dat deze autoriteiten handelen op een manier waarvan de mensen waarover zijn gezag uitoefenen zullen profiteren.¹⁷ Met andere woorden, burgers vertrouwen er op dat diegenen die macht over hen uitoefenen hun belangen in acht nemen en niet zullen schaden.

Het verschil tussen deze beide manieren voor het meten van legitimiteit is dus gelegen in het verschil tussen een ervaren *verplichting* om te gehoorzamen en een *vrijwillige* steun, loyaliteit en trouw aan de autoriteiten. De meeste empirische studies meten legitimiteit op deze tweede manier, waarbij het volgens Tyler gaat om 'a favorable, affective orientation toward an authority'.¹⁸

In de vele publicaties die volgden op zijn boek, gebruikt Tyler beide manieren om legitimiteit van autoriteiten zoals de politie en de rechter te meten.¹⁹ In veel van deze publicaties is het Tyler's werkhypothese dat legitimiteit ertoe leidt dat burgers zich coöperatief opstellen, vrijwillig meewerken met autoriteiten en zich houden aan de rechtsregels. In zijn zoektocht naar verklaringen voor door burgers ervaren legitimiteit, onderscheidt Tyler wederom instrumentele factoren van wat hij noemt 'relationele factoren'. Ervaren legitimiteit wordt niet alleen verklaard door instrumentele overwegingen, zoals een kosten-batenafweging of het bereiken van een voor de burger gunstig resultaat, maar ook – en vooral – door de manier waarop die burgers door autoriteiten worden behandeld.²⁰ Als burgers in hun contacten met autoriteiten eerlijk en respectvol worden behandeld, krijgen ze het gevoel dat ze worden gewaardeerd als lid van de samenleving of als lid van de groep waarvan zij onderdeel uitmaken.²¹ Deze door burgers ervaren procedurele rechtvaardigheid draagt dus bij aan de gepercipieerde legitimiteit van de autoriteiten.

16 Tyler 1990, p. 28.

17 Tyler en J. Jackson, Future challenges in the study of legitimacy and criminal justice' in: *Legitimacy and Criminal Justice: An International Exploration*, Oxford: Oxford University Press 2013, p. 89.

18 Tyler en J. Jackson 2013, p. 89.

19 Zie bijvoorbeeld T.R. Tyler en G. Mitchell, 'Legitimacy and the empowerment of discretionary legal authority: the United States Supreme Court and abortion rights' in: *Duke Law Journal*, Vol. 43, nr. 4, 1994, p. 754; T.R. Tyler & Y.J. Huo, *Trust in the law*, New York: Russell Sage Foundation 2002, p. 78; J. Sunshine en T.R. Tyler, 'The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing' in: *Law & Society Review*, Vol. 37, 2003, p. 539.

20 T.R. Tyler, 'The psychology of legitimacy: a relational perspective on voluntary deference to authorities' in: *Personality and Social Psychology Review*, 1, 1997, p. 335.

21 Tyler 1997, p. 336.

3. AANDACHT VOOR ERVAREN LEGITIMITEIT

Wij signaleren binnen de Nederlandse rechtspraak een trend waarbij er toenemende aandacht is voor de manier waarop haar legitimiteit ervaren wordt door ‘de burger’. Dit is onder meer een reactie op de voortdurende stroom van kritiek op haar functioneren. Deze kritiek komt in de kern neer op het verwijt dat de Rechtspraak onvoldoende georiënteerd is op de wereld om haar heen. Voormalig minister van Veiligheid en Justitie Opstelten zette dit nog wat scherper aan door de rechtspraak ‘in zichzelf gekeerd, onbereikbaar, ouderwets, misschien zelfs wereldvreemd’ te noemen.²² Hierdoor kan volgens velen een kloof ontstaan tussen de burger en de rechtspraak. Het is dan de vraag of instituties als de rechtspraak kunnen rekenen op een publiek dat hen herkent en erkent en steunt in de uitvoering van hun publieke taak.²³ Bovendien heeft een dergelijke houding gevolgen voor het toch al afbrokkelende vertrouwen in de rechtspraak. In talloze publicaties wordt gesproken over het gezag van rechters dat aan het uithollen, afbladderende, tanen of eroderen is.²⁴ Symptomen hiervan zijn bijvoorbeeld een toegenomen aantal wrakingsverzoeken, de aandacht voor rechterlijke dwalingen en negatieve publiciteit in de media.²⁵ Hierbij dient overigens te worden opgemerkt dat de rechtspraak zelf een belangrijke bron van deze kritiek is.²⁶

Tegelijkertijd wordt deze vermeende legitimiteitscrisis sterk gerelativeerd. Zo constateerde Griffiths bijvoorbeeld dat het beeld van een afbrokkelend ver-

22 Toespraak door minister Opstelten van Veiligheid en Justitie bij kennismaking met de nieuwe presidenten van de gerechtshoven, Den Haag, 15 oktober 2012. Volgens Broeders e.a. wordt van de rechtspraak geëist dat zij, evenals de andere twee staatsmachten, haar publieke gezicht laat zien. D. Broeders, J.E.J. Prins, H. Griffioen, P. Jonkers, M. Bokhorst en M. Sax, *Speelruimte voor transparantere rechtspraak*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2013, p. 26.

23 Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Stem geven aan verankering. Over de legitimering van maatschappelijke dienstverlening*, Den Haag, juni 2009, p. 8.

24 M. Bokhorst en W. Witteveen, ‘Als gezag verdiend moet worden...’ in: D. Broeders, J.E.J. Prins, H. Griffioen, P. Jonkers, M. Bokhorst en M. Sax, *Speelruimte voor transparantere rechtspraak*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2013, p. 127; F. Jensma, ‘Het gezag van de rechter bladdert af’, in: *NRC Handelsblad* 18 februari 2012; F. van Lookeren Campagne, ‘Hoe krijgt de rechter zijn gezag terug?’ in: *Intermediair* 13 januari 2010; C. Brinkgreve, ‘Het tanende gezag van de toga’ in: *De Groene Amsterdammer*, 20 februari 2013.

25 Bokhorst en Witteveen 2013, p. 127.

26 S. Dijkstra, ‘Beeldvorming in de rechtspraak: een kwestie van *claim-making*’ in: *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* 2014a, 5, p. 239, met verwijzing naar het onderzoek van Van Spanje en De Vreese die een weinig vrolijk beeld schetsen van de manier waarop over de rechtspraak in de periode 1992-2012 in de dagbladen wordt gesproken. Daaruit blijkt dat rechters elkaar en hun institutie relatief vaak bekritisieren. J. van Spanje en C. de Vreese, ‘De rechtspraak in de media: drie negatieve trends’, in D. Broeders, J.E.J. Prins, H. Griffioen, P. Jonkers, M. Bokhorst en M. Sax, *Speelruimte voor transparantere rechtspraak*. Amsterdam: Amsterdam University Press 2013, p. 413-448.

trouwen in de rechtspraak bestaat omdat de media, politiek, vertegenwoordigers van de Rechtspraak en de wetenschap elkaar voortdurend napraten over het vertrouwensverlies en zo een virtuele werkelijkheid scheppen. In zijn artikel laat hij aan de hand van verschillende Europese en nationale onderzoeken zien dat de cijfers die iets zeggen over vertrouwen in de rechtspraak lastig te interpreteren zijn en dat het begrip ‘vertrouwen in rechtspraak’ daardoor als zodanig betekenisloos is.²⁷ Corstens stelt dat de publieke beeldvorming zich laat leiden door incidenten die weinig tot niets zeggen over het optreden van de rechterlijke macht in zijn totaliteit.²⁸ Dan gaat het bijvoorbeeld over de hardnekkige aanname dat Nederlandse rechters te laag straffen, met consequenties voor het imago van de rechtspraak als geheel.

Waarom de Nederlandse rechtspraak focust op ervaren legitimiteit

Wat is de reden voor de toenemende aandacht binnen de rechtspraak voor de door burgers ervaren legitimiteit, waarbij het specifiek gaat om het vertrouwen van de Nederlandse burger in de rechtspraak? Wij onderscheiden drie redenen.

Volgens Huls is de rechterlijke macht te beschouwen als één van de laatste bolwerken van traditioneel gezag in onze samenleving.²⁹ Net als bij de leraar, de arts, en de politicus lijkt het gezag van de rechter niet langer vanzelfsprekend te zijn. Daarbij speelt voor de rechtspraak in het bijzonder een belangrijke rol dat het optreden van de Nederlandse rechtspraak niet democratisch gelegitimeerd is. Het ontbreekt de rechtspraak aan zogenoemde *hard political accountability*, wat betekent dat geen verantwoording wordt afgelegd aan de wetgevende macht, dat men niet civiel en strafrechtelijk aansprakelijk is voor schade als gevolg van een beslissing en dat voor de uitvoerende macht de mogelijkheid ontbreekt om rechters uit het ambt zetten.³⁰

Het ontbreken van deze politieke verantwoordingsmechanismen leidt naast het reeds bestaande democratisch deficit tot een verantwoordingsdeficit. Immers, de rechtspraak heeft én geen direct democratisch mandaat om te handelen³¹ én hoeft voor haar handelen geen directe verantwoording af te leggen

27 J. Griffiths, ‘Vertrouwen in de rechtspraak?’ in: *Nederlands Juristenblad*, afl. 16, 2011a, p. 1028-1031.

28 Corstens 2011, p. 365.

29 N.J.H. Huls, *Rechter, ken uw rechtspolitieke positie!* Utrecht: Uitgeverij Lemma BV 2004, p. 69.

30 G.Y. Ng, *Quality of Judicial Organisation and Checks and Balances*. Antwerpen: Intersentia 2007, p. 17.

31 Dit wordt volgens Chavannes in discussies vaak door politici als zwart konijn uit de hoge hoed gehaald: politici zijn gekozen en rechters slechts aangewezen. M. Chavannes, Rechtspraaklezing 2011 ‘Rechtspraak en publiek debat: van speelbal tot gids en baken’ in: *Rechtstreeks*. Den Haag: Sdu uitgevers 2011, p. 21.

aan de andere twee staatsmachten.³² Deze onafhankelijke positie brengt mee dat rechters relatief weinig prikkels van hun omgeving krijgen om hun werk goed te doen. Omdat de rechtspraak in feite een monopolie heeft op rechterlijke dienstverlening, is verantwoording aan de maatschappij als vorm van toezicht op zijn plek.³³ Rechtspraak kan zich met een beroep op de rechterlijke onafhankelijkheid niet langer volledig afschermen van de publieke controle en publieke verantwoordelijkheid.³⁴ Het gebrek aan transparantie en de afwezigheid van democratische legitimatie maken de rechtspraak kwetsbaar.³⁵

Daarnaast staan de klassieke manieren waarop de Rechtspraak verantwoording aflegt ter discussie. Van oudsher waren het de rechters zelf die bepaalden hoe goede rechtspraak eruit moest zien. Kwaliteitsnormen waren toen een grotendeels onuitgesproken en vanzelfsprekend onderdeel van de rechterlijke cultuur.³⁶ Juridische kwaliteit vormde de meetlat voor het rechterlijk functioneren en zaken als productie en doorlooptijd waren geen kwaliteitsbepalende factoren.³⁷ Deze kwaliteit werd gewaarborgd door verantwoordingsmechanismen als hoger beroep, cassatie en het volgen van procedureregels.

Deze juridische standaarden lijken thans ontoereikend geworden om de Rechtspraak goed te kunnen verantwoorden. Zo komt feedback van de hogere rechter pas lang na de uitspraak, vindt er vervolgens weinig dialoog plaats tussen lagere en hogere rechters en zijn er voor rechters nauwelijks gevolgen verbonden aan fouten.³⁸ Tegenwoordig geldt een steeds groter wordende verantwoordingsplicht van de rechtspraak naar het ministerie van Veiligheid en Justitie (voor het functioneren van de gerechten), naar het publiek (voor im-

---

32 Het is natuurlijk niet zo dat de rechtspraak geheel onbekend is met vormen van democratische controle en *checks* en *balances*. Hoewel er van politieke ministeriële verantwoordelijkheid over het rechtspreken door individuele rechters of een aanwijzingsbevoegdheid van de minister anders dan ten aanzien van de bedrijfsvoering geen sprake is, legt de rechter in die zin verantwoording af dat zittingen openbaar zijn en vonnissen gemotiveerd dienen te worden (beiden omschreven in art. 121 Grondwet). Die verantwoording vindt echter niet primair plaats tegenover de politiek maar veeleer tegenover de maatschappij. Ook de wetgever heeft de mogelijkheid de rechter te controleren en corrigeren door rechterlijke uitspraken met nieuwe wetgeving binnen de bestaande rechtsstatelijke randvoorwaarden te 'overrulen'. Zie F.A.M. Stroink, *De verantwoording voor rechtspraak aan de politiek*. Bijdrage aan een congres over kwaliteit van rechtspraak, 1998.

33 J.M. Barendrecht, 'Verantwoording van rechtspraak richting burger' in: *Justitiële Verkenningen*, jrg. 35, nr. 4, 2009, p. 18.

34 W.J.M. Voermans, 'Judicial transparency furthering public accountability for new judiciaries' in: *Utrecht Law Review*, Volume 3, Issue 1, 2007, p. 149.

35 Huls 2004, p. 69.

36 F. van Dijk en F. Lauwaars, 'De zittende magistratuur in verandering. Is moderniseren ook verbeteren?' in: *Justitiële Verkenningen*, jrg. 29, nr.1, 2003, p. 121.

37 Van Dijk en Lauwaars 2003, p. 125-126.

38 Barendrecht 2009, p. 19.

populaire en schijnbaar onrechtvaardige uitspraken), en naar hun rechterlijke en bestuurlijke collegae (voor het functioneren van individuele rechters).³⁹

Daarnaast is er een groeiende behoefte aan horizontale verantwoording richting ‘afnemers van rechtspraak’. Deze verantwoording richt zich niet alleen op de input en processen, maar ook op de resultaten en beoogde uitkomsten. Hierdoor groeien waarden als transparantie, responsiviteit en effectiviteit in belang.⁴⁰ Dit heeft te maken met het door Bokhorst en Witteveen op Scharpf (1970) geïnspireerde onderscheid tussen *input*-, *throughput*- en *output*legitimiteit. Input-legitimiteit bestaat uit de rechterlijke kernwaarden onafhankelijkheid en onpartijdigheid die als randvoorwaarden nodig zijn om het rechterlijk systeem goed te laten functioneren. Throughput-legitimiteit bestaat uit waarden als transparantie, responsiviteit en procedurele rechtvaardigheid, die tijdens het rechtsproces nodig zijn om het rechterlijk optreden te legitimeren. Output-legitimiteit tot slot bestaat uit effectiviteit, begrijpelijkheid en eenduidigheid; eisen waar resultaten zoals uitspraken en procedures aan moeten voldoen.⁴¹

Verschillende maatschappelijke ontwikkelingen zoals individualisering, globalisering en horizontalisering en de opkomst van de mondige burger in

39 G.Y. Ng, ‘A discipline of judicial governance?’ in: *Utrecht Law Review*, Volume 7, Issue 1, 2011, p. 103.

40 De term responsiviteit is bekend geworden door de Amerikaanse rechtswetenschappers Philippe Nonet en Philip Selznick in hun boek: *Law and Society in Transition. Toward responsive Law* (1978). Zij onderscheiden drie typen van recht en rechtsvinding: ‘autonomous’, ‘repressive’ en ‘responsive’. Autonomoos recht ontwikkelt zich volgens eigen juridische logica en doctrines. Het is de meest legistische variant van de drie, waarbij rechtszekerheid en formele gelijkheid belangrijke waarden zijn. Repressief recht stelt effectiviteit en algemeen belang boven procedurele gerechtigheid in het individuele geval stelt. Het derde type recht, het responsieve recht is het recht dat volgens de auteurs past bij de moderne democratische samenleving. Het responsieve recht biedt soelaas aan de maatschappelijke behoeftes en geeft gehoor aan de maatschappelijke verwachtingen. Uiteraard wel met inachtneming van belangrijke juridische waarden, zoals proportionaliteit en rechtmatigheid. In een systeem van responsief recht wordt geen genoegen genomen met rechtmatigheid, maar is *rechtvaardigheid* de maatstaf waaraan legitimiteit van het recht wordt afgemeten. Nonet en Selznick waren overigens niet de eersten die een maatschappelijk georiënteerde rechtspraak bepleitten. Stromingen zoals *sociological jurisprudence* en de hieraan verwante stroming *American legal realism* benadrukten de maatschappelijke context van het recht en stonden een vorm van rechtspraak voor die zich in belangrijke mate laat leiden door de (maatschappelijke) effecten ervan. Zie ook S. Verberk, *Probleemoplossend strafrecht en het ideaal van responsieve rechtspraak* (diss.), Den Haag: Sdu uitgevers 2011 en H.G. van de Bunt, J.W. de Keijser en H. Elffers, ‘Responsieve rechters’ in: *Rechtstreeks*, 2, 2004, p. 7-33.

41 M. Bokhorst, ‘Overvragende wetgever zet gezagsuitoefening van rechter onder druk’ in: *Recht der Werkelijkheid* 2014 (35)1, p. 14. Zie ook het proefschrift van Bokhorst: *Bronnen van legitimiteit. Over de zoektocht van de wetgever naar zeggenschap en gezag*. En M. Bokhorst en W. Witteveen 2013.

onze samenleving hebben tot gevolg dat er steeds meer belang wordt gehecht aan output-legitimiteit. Waar burgers eerder hun onvoorwaardelijke steun gaven op basis van de kernwaarden van de rechtspraak (*input*), gaan zij de rechtspraak steeds meer beoordelen op kwaliteit, doeltreffendheid en doelmatigheid (*output*).⁴² Deze ontwikkeling zien we trouwens overal in de publieke sector terug. Een permanente, toenemende schaarste aan middelen binnen de publieke sector heeft geleid tot processen van economisering en vermarkting. Een meer bedrijfsgerichte aanpak gaat de boventoon voeren; organisaties richten zich op het optimaliseren van de bedrijfsvoering.⁴³ Vermarkting van de publieke sector heeft vooral vorm gekregen door de komst van New Public Management (NPM), een filosofie die noodzaakt tot een overheid op afstand, verantwoording over prestaties en toezicht op het behalen van prestaties.⁴⁴ Dit heeft er onder andere toe geleid dat het speelveld waar veel publieke organisaties opereren, worden geduid in termen van een markt van vraag en aanbod, waarin dienstverlening als product werd gezien.⁴⁵ Volgens voormalig Nationale Ombudsman Brenninkmeijer verliest een overheid die koerst op maximalisatie van klanttevredenheid aan gezag. De burger wordt hierdoor uitgenodigd om consumentengedrag te vertonen.⁴⁶

4. DE LEGITIMITEITSSTRATEGIE VAN DE RECHTSPRAAK

Bovenstaande ontwikkelingen hebben gevolgen voor het handelen van de Nederlandse rechtspraak. De rechtspraak zoekt tegenwoordig actief aansluiting bij de samenleving. Haar huidige strategie is een maatschappijgeoriënteerde, waarin een centrale rol is weggelegd voor de rechtzoekende en hetgeen hij of zij van rechtspraak verlangt. Dijkstra spreekt wanneer we het hebben over de legitimiteitsstrategie van de rechtspraak ook wel van *claim-making* door de Rechtspraak. De sterk maatschappijgerichte boodschap die de rechtspraak uitzendt moet volgens haar worden begrepen als een claim die wordt ingezet om haar legitimiteit te vergoten en het vertrouwen van de burger te (her) winnen.⁴⁷

42 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid 2002, p. 109-110; M. Bokhorst en W. Witteveen 2013, p. 133.

43 Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Stem geven aan verankering. Over de legitimering van maatschappelijke dienstverlening*, Den Haag, juni 2009, p. 21.

44 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Bewijzen van goede dienstverlening*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2004, p. 187.

45 J. van der Lans en S. Zouridis, 'Eisende consumenten of mondige burgers? Nieuw kabinet moet publieke sector moderniseren' in: P. Dekker (red.), *Particulier initiatief en publiek belang*. Beschouwingen over de aard en toekomst van de Nederlandse non-profit sector, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2002, p. 121.

46 Verslag Nationale Ombudsman over 2009, geraadpleegd via <https://www.nationaleombudsman.nl/nieuws/2010/verslag-van-de-nationale-ombudsman-over-2009>.

47 Dijkstra 2014a, p. 239-240.

Deze legitimiteitsstrategie omvat talloze initiatieven gericht op de taakopvatting van de rechter, het primaire proces van rechtspreken, de beleving van de rechtzoekende van wat er op zitting gebeurt en het bieden van meer openheid over dit alles aan de burger, de samenleving en de media. Hieronder lichten wij kort drie ontwikkelingen uit die ons inziens illustratief zijn voor de maatschappijgeoriënteerde legitimiteitsstrategie van de rechtspraak.

De rechter nieuwe stijl

Als reactie op de kritiek uit de samenleving worden er binnen de rechtspraak nieuwe werkwijzen ontwikkeld om 'beter aan te sluiten bij de behoeften van partijen'.⁴⁸ Dit resulteert onder meer in de Nieuwe Zaaksbehandeling in het bestuursrecht, een betere benutting van de rolzitting bij de kantonrechter,⁴⁹ en de start van 'burenrechter.nl'.⁵⁰ Wat al deze nieuwe werkwijzen gemeen hebben, is hun sterke gerichtheid op het conflict achter het juridische geschil, waarbij de rechter in samenspraak met partijen op zoek gaat naar een praktische oplossing voor hun geschil.⁵¹ Dit moet leiden tot meer effectieve conflictoplossing. Dat wil zeggen: sneller, meer maatwerk, meer finale geschilbeslechting en het streven naar betere naleving en acceptatie van beslissingen.

De activiteiten van de rechtspraak zijn gericht op het ontwikkelen van een meer uniforme, responsieve en communicatieve werkwijze.⁵² Dit heeft consequenties voor het werk van de individuele rechter. Deze verandert tegen deze achtergrond idealiter in een rechter 'nieuwe stijl'; van juridische puzzelaar naar doelgerichte conflictoplosser.⁵³ Er worden dus nieuwe, moderne eisen aan de rechter gesteld die betrekking hebben op een actievere houding, verbeterde communicatieve vaardigheden en een verandering in de taakopvatting van de rechter. De pragmatische 'rechter nieuwe stijl' staat voor een vorm van geschilbeslechting waar de rechter samen met partijen op zoek gaat naar het 'echte probleem' achter het juridische geschil en waarbij informeel en oplossingsgericht te werk wordt gegaan.⁵⁴

Deze vernieuwende aanpak van de rechter staat internationaal bekend als Judicial Dispute Resolution (JDR). In tegenstelling tot *Alternative Dispute Resolution* (ADR), waarmee bedoeld wordt op alternatieve wijzen van geschi-

48 Agenda van de rechtspraak 2011-2014 'Gericht op de samenleving'.

49 K. van der Kraats, 'Een betere benutting van de rolzitting' in: *Tijdschrift voor de Rechterlijke Macht*, nr. 7, 2013, p. 234.

50 <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Oost-Brabant/Regels-en-procedures/Paginas/de-burenrechter.aspx>.

51 S. Dijkstra, 'De 'rechter nieuwe stijl': De achterliggende filosofie en enkele kritische kanttekeningen' in: *Nederlands Juristenblad*, afl. 13, 2014b, p. 841.

52 Mak 2014, p. 5.

53 Rechtspraak Magazine, december 2013, p. 11, via <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Rechtspraak-magazine-december-2013.pdf>.

54 Dijkstra 2014b, p. 841-847.

loplossing *buiten* rechtspraak, gaat het bij JDR om alternatieve wijzen van geschiloplossing die gebruikt worden *binnen* rechtspraak. Ook moet de rechter nieuwe stijl in de internationale context worden geplaatst van ontwikkelingen als de *problem solving courts* en het *Network on Therapeutic Jurisprudence* in de Verenigde Staten en *Judicial Case Management* in het Verenigd Koninkrijk.⁵⁵

Ervaren procedurele rechtvaardigheid

Het hierboven besproken onderzoek naar ervaren procedurele rechtvaardigheid van Tyler en collega's heeft binnen de Nederlandse rechtspraak aan terrein gewonnen. De afgelopen tien jaar hebben veel rechters oog gekregen voor deze procedurele rechtvaardigheid.⁵⁶

Brenninkmeijer stelde in 2009 dat het normatieve kader van artikel 6 EVRM verbonden kon worden met de empirische bevindingen van procedurele rechtvaardigheid.⁵⁷ Het vakmanschap van de rechter kan niet éénzijdig gericht zijn op de rechtmatigheid van het proces en de beslissing alléén.⁵⁸ De afgelopen jaren heeft de ervaren procedurele rechtvaardigheid veel aandacht gekregen in empirische juridische onderzoeken en publicaties.⁵⁹ Ook binnen de rechtspraak is hier door verschillende seniorrechters in startnotities en cursussen aandacht aan besteed.⁶⁰

Janneke van der Linden was één van de eersten die ervaren procedurele rechtvaardigheid een grote rol gaf in rechtswetenschappelijk onderzoek in Nederland. In haar goed ontvangen proefschrift laat zij onder andere zien hoe rechtvaardig de comparitie na antwoord door partijen is ontvangen.⁶¹

55 G. de Groot, *Rechtspraak met hart voor de zaak*. Oratie uitgesproken op 17 januari 2012. Vrije Universiteit Amsterdam 2012, p. 15-16.

56 Aldus Suzan Verberk van de Raad voor de rechtspraak in *Rechtspraak Magazine*, december 2013, via <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Rechtspraak-magazine-december-2013.pdf>. Zie ook P. Jonkers, 'Zet transparantie liever in voor bekritiseerbaarheid dan voor vertrouwen' in: D. Broeders, J.E.J. Prins, H. Griffioen, P. Jonkers, M. Bokhorst en M. Sax, *Speelruimte voor transparantere rechtspraak*. Amsterdam: Amsterdam University Press 2013, p. 454.

57 A.F.M. Brenninkmeijer, 'Een eerlijk proces' in: *Nederlands Juristenblad*, afl. 32, 2009, p. 2050-2056.

58 Brenninkmeijer 2009, p. 2056.

59 Dit is mede door het bestaan van de projectgroep Prettig Contact Met de Overheid (PCMO) van het ministerie van BZK te verklaren. Deze projectgroep maakt veel gebruik van en stimuleert onderzoek naar procedurele rechtvaardigheid. Daarnaast organiseert zij onder meer conferenties en workshops voor rechters en ambtenaren van bestuursorganen.

60 Zie bijvoorbeeld de Startnotitie van Verschoof, Van Ettehoven en Verburg, waarin gepleit wordt voor een standaardcursus procedurele rechtvaardigheid voor alle rechters en stafjuristen. R.J. Verschoof, B.J. van Ettehoven en D.A. Verburg, *Startnotitie Project Procedurele Rechtvaardigheid*. Maart 2013.

61 J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen, schikken*. Deventer: Kluwer 2010.

De oratie van Verschoof, uitgesproken in juni 2013 bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Rechtspraak, ging over de relevantie van ervaren procedurele rechtvaardigheid tijdens de civiele zitting. Niet alleen civiele rechters, maar ook bestuursrechters streven binnen de Nieuwe Zaaksbehandeling actief naar ervaren procedurele rechtvaardigheid bij rechtzoekenden.⁶² Verburg noemt procedurele rechtvaardigheid voor de Nieuwe zaaksbehandeling de overkoepelende norm. Dat partijen zich gehoord voelen en voorgelicht zijn over hun procespositie leidt tot een coöperatieve opstelling en betere acceptatie van de uitspraak.⁶³ Hierbij dient wel de kanttekening te worden gemaakt dat uit het onderzoek van Marseille e.a. blijkt dat de term procedurele rechtvaardigheid als zodanig door bijna geen van de in zijn onderzoek geïnterviewde bestuursrechters wordt genoemd.⁶⁴ Desalniettemin vindt Marseille een positief verband tussen kenmerken van de rechter en de behandeling van de zaak ter zitting en de mate waarin de rechter volgens de onderzoekers inzet op procedurele rechtvaardigheidsaspecten.⁶⁵

Wat opvalt, is dat ervaren procedurele rechtvaardigheid ook steeds meer als ‘evaluatie-instrument’ wordt gebruikt om te bezien welke rechterlijke gedragingen en interventies door rechtzoekenden als eerlijk worden ervaren. Zo is er binnen het bestuursrecht pas recentelijk, sinds de Derde evaluatie van de Awb bijzondere aandacht voor de burger en de wijze waarop hij de procedure bij de rechter ervaart. Laemers e.a., die een deelonderzoek van de Derde evaluatie uitvoerden, hebben daarom naast een overzicht van empirische onderzoeken, aan de hand van rechtvaardigheidstheorieën, attributietheorieën en rationele-keuzetheorieën laten zien welke verschillende factoren bepalen hoe burgers de Awb *kunnen* ervaren. In deze context worden ook de procedurele rechtvaardigheidsonderzoeken van respectievelijk Thibaut en Walker, Lind, Tyler en Van den Bos aangehaald. Laemers e.a. achten de onderzoeken naar ervaren procedurele rechtvaardigheid zeer bruikbaar om ervaringen van burgers bloot te leggen, omdat zij alle aspecten van de procedure bestrijken. Daarnaast concluderen de onderzoekers dat het eerste aangrijpingspunt voor regelgeving en beleid voor het algemeen bestuursrecht ligt in de procedurele rechtvaardigheid; het laat zien wat burgers wensen ten aanzien van rechtsprocedures.⁶⁶

62 Interview met Verburg en Schaap, <http://prettigcontactmetdeoverheid.nl/sites/default/files/5-Interview-procedurele%20rechtvaardigheid-en-de-bestuursrechter.pdf>.

63 André Verburg, ‘De Nieuwe zaakbehandeling van de bestuursrechter’, *Tijdschrift voor Conflicthantering*, nr. 3, 2013, p. 19-23.

64 A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz en C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*. Den Haag: Ministerie van BZK 2015, p. 66.

65 Marseille e.a. 2015, p. 110.

66 M.T.A.B. Laemers L.E. de Groot-van Leeuwen en R. Fredriks, *Awb-procedures vanuit het gezichtspunt van de burger*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007, p. 80.

De rechter in de schijnwerpers

‘De Rechtspraak zal met het oog op het behoud van het publiek vertrouwen aan de hoogste eisen van integriteit en transparantie moeten voldoen’, aldus Bauw, Van Delden en Van Dijk in 2006.⁶⁷ In contact treden met de buitenwereld en de informatiefunctie naar burgers verstevigen, is een andere manier om het vertrouwen in de rechtspraak te vergroten.⁶⁸ De rechtspraak heeft dan ook allerhande maatregelen genomen om zich extern te oriënteren en te zorgen voor herkenning en erkenning. De rechtspraak is niet langer het gesloten bolwerk dat zij vele jaren geleden was, maar probeert gehoor te geven aan wensen en verwachtingen over openheid.⁶⁹ Traditioneel betekende communicatie met de samenleving voor de rechtspraak goede vonnissen schrijven en openbaarheid van zittingen. Met louter deze klassieke openbaarheid lijkt de rechtspraak echter de aansluiting met de samenleving te missen.⁷⁰

In het WRR-rapport ‘Speelruimte voor transparantere rechtspraak’ wordt uitvoerig ingegaan op de roep om meer transparantie, die zowel van buiten als van binnen de rechtspraak komt. Transparantie wordt door de auteurs gedefinieerd als doorzichtigheid, begrijpelijkheid en bekritisiseerbaarheid. Het gaat om openheid van processen, begrijpelijkheid van rechterlijke uitspraken en het discursief openbreken van het rechterlijke werk.⁷¹

De auteurs laten zien dat veel van de initiatieven die de rechtspraak neemt, gericht zijn op particulier vertrouwen en specifieke legitimiteit, namelijk van partijen in en om de rechtszaal. Te denken valt dan aan de verbetering van motivering van vonnissen en een minder formele bejegening van rechtszoekenden in de rechtszaal. Bij transparantie-initiatieven gericht op een breder publiek gaat het om generiek vertrouwen.⁷² Zo zit de Rechtspraak tegenwoordig op Facebook,⁷³ twittert bestuursrechter Judge Joyce er op los,⁷⁴ worden

67 E. Bauw, A.H. van Delden en F. Van Dijk, ‘De toekomst van de rechtspraak’ in: E.R. Muller en C.P.M. Cleiren (Eds.), *Rechterlijke Macht, Studies over rechtspraak en rechtshandhaving in Nederland*. Deventer: Kluwer 2006, p. 671.

68 Dit werd eerder geconstateerd door Lünemann, Moll en Ter Woerds in de rapportage over hun experiment waarin zij burgers om hun mening vroegen over de straftoemtingsrichtlijnen die gebruikt worden door het Openbaar Ministerie. K. Lünemann, M. Moll en S. ter Woerds, *Burgers geraadpleegd*. Experiment: burgers over straftoemtingsrichtlijnen. Januari 2008, p. 5. Ook Wagenaar deed een soortgelijk onderzoek naar strafrechtelijke oordelen van leken in vergelijking met die van rechters, ingegeven door de zorg over legitimiteit. W.A. Wagenaar, *Strafrechtelijke oordelen van rechters en leken. Bewijsbeslissingen, straffen en hun argumentatie*. *Research Memorandum*, nr. 2, 2008, p. 6.

69 Broeders e.a. 2013, p. 25.

70 Broeders e.a. 2013, p. 26.

71 Broeders e.a. 2013, p. 53-54.

72 Broeders e.a. 2013, p. 27.

73 <https://www.facebook.com/Rechtspraak>.

74 https://twitter.com/JudgeJoyce_.

rechterlijke uitspraken aan leken uitgelegd door gebruik te maken van *Vragen & Antwoorden*⁷⁵ en wordt middels tv-series als *De Rechtbank* en *Kijken in de ziel* de Nederlandse bevolking een kijkje in de keuken van de rechterlijke macht gegeven. Ook zijn meetbare prestaties en resultaten van klantwaarderingsonderzoeken steeds vaker via het internet te downloaden en verzamelt en publiceert de Raad voor de rechtspraak allerlei productiegegevens en kengetallen.⁷⁶

De ruimte voor de rechtspraak om aan meer transparantie gehoor te geven, kent echter wel zijn beperkingen. Deze zijn enerzijds gelegen in de structuur en vormgeving van het procesrechtelijke ‘papierene’ systeem dat weinig begrijpelijk is voor diegenen die zich in de rechtszaal bevinden. Zo is er maar weinig ruimte voor ‘theatrale transparantie’, die het proces op zitting interessant maakt om naar te kijken.⁷⁷ De beperkingen zijn anderzijds gelegen in de grenzen die rechters zelf stellen aan de reikwijdte van hun autonomie. Veranderingen vanuit een motief van transparantie gaan vaak ten koste van traditie en in het verlengde daarvan soms ook van autonomie. Individuele rechters moeten daarom op waarde zien te schatten welke tradities van levensbelang zijn voor de autonomie en het gezag van de rechter en welke tradities door de tijd zijn ingehaald en wellicht beter afgelegd kunnen worden in het licht van transparantie. Het feit dat iedere rechter hier individueel keuzes maakt, maakt het lastig voor de rechtspraak als organisatie om hier eensgezind en duidelijk in te opereren.⁷⁸

5. LEIDT DIT ALLES NU TOT MEER ERVAREN LEGITIMITEIT?

Deze drie ontwikkelingen illustreren de zogenoemde maatschappijgeoriënteerde legitimiteitsstrategie van de rechtspraak die erop gericht is het vertrouwen van burgers in haar functioneren te behouden of te bestendigen. Kan de rechter nieuwe stijl met zijn streven naar ervaren procedurele rechtvaardigheid en meer transparantie nu ook het vertrouwen van burgers in de rechtspraak vergroten?

75 Zie bijvoorbeeld <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Vragen-en-antwoorden-over-supersnelrecht.aspx> en <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Den-Haag/Nieuws/Paginas/Vragen-en-antwoorden-over-de-zaak-Wilders.aspx>.

76 Broeders e.a. 2013, p. 63.

77 Broeders e.a. 2013, p. 64.

78 Broeders e.a. 2013, p. 65.

De rechter als botte bijl?

Dijkstra reflecteert kritisch op de rechter nieuwe stijl. Na haar constatering dat deze als nieuw gepresenteerde rechter een representant van de traditionele geschilbeslechters is, komt haar kritiek er in de kern op neer dat deze oplossingsgerichte, pragmatische en op efficiency gerichte insteek niet zonder meer te verenigen is met de positie van de rechter in een democratische rechtstaat.⁷⁹ De rechtsstatelijke positie van de rechter vereist dat hij de wet toepast in concrete situaties, waarbij de afwegingen zoals die door de wetgever zijn gemaakt, leidend zijn. Daarnaast vereist deze positie dat de rechter optreedt als beschermer van het individu door autonoom te waken over de rechtsorde die buiten de wet bestaat. Door als rechter de vrijheid te nemen en ‘achter’ het geschil te kijken, kan de oplossing gelegen zijn in een creatieve regeling die meer omvat dan het geschil zoals dit oorspronkelijk is voorgelegd.⁸⁰ Daarnaast kunnen procedures in zaken die sterk op elkaar lijken op deze manier tot sterk uiteenlopende uitkomsten leiden, waardoor waarborgen voor het individu als rechtsgelijkheid en rechtszekerheid in het geding komen. Een laatste kanteekening van een geheel andere orde is de vraag of de rechter nieuwe stijl de juiste oriëntatie van de rechtspraak is. Mogelijk worden de behoeften in de samenleving waarop deze rechter inspeelt verkeerd ingeschat, aldus Dijkstra.⁸¹ Zo blijkt uit onderzoek van de SSR naar de opvattingen van rechters en burgers over de positie van de rechter dat er een discrepantie bestaat tussen de ideeën bij rechters over wat burgers willen en wat deze burgers werkelijk willen.⁸²

Ook Griffiths laat zich kritisch uit over aspecten van de rechter nieuwe stijl. Hij betwijfelt of dit het juiste antwoord van de Rechtspraak is op de vermeende legitimiteitserosie.⁸³ Als er al sprake van een vertrouwensprobleem zou zijn, dient de rechtspraak in ieder geval niet de koers te varen zoals zij dit met de rechter nieuwe stijl doet. Volgens Griffiths is er geen empirische steun te vinden voor de veronderstelling dat rechtspraak effectief is als de rechter als bemiddelaar een op maat gesneden oplossing voor het onderliggende probleem vindt door middel van een informele setting en gelijkwaardigheid van gesprekspartners. Partijen verwachten niet dat de rechter een normaal gesprek met hen aangaat en ook niet dat hij meer inzicht in hun problemen heeft dan

79 Dijkstra 2014b, p. 844.

80 Dijkstra 2014b, p. 845.

81 Dijkstra 2014b, p. 846.

82 A. Klijn, *Rechters en burgers vis-à-vis: Percepties van elkaar en van elkaars meningen*, SSR 2014.

83 J. Griffiths, ‘Vertrouwen in de rechtspraak (vervolg)’, in: *Nederlands Juristenblad* 2011b, afl. 36, p. 2426 e.v. Deze naar eigen woorden ‘conservatieve’ opvatting kwam in 1996 ook al uitdrukkelijk naar voren toen Griffiths in een kort essay zijn licht liet schijnen over de uitdagingen waar de Nederlandse rechtspraak toen voor stond. Zie J. Griffiths, ‘Recht-spraak is geen gewoon-spraak’ in: A.W. Koers, P.M. Langbroek, J.A.M. Vennix en J.M.M. Austen (red.) *Waar staat de ZM?*. Utrecht: Brouwer Uithof 1996, p. 203-207.

zijzelf. Dat is immers niet de reden dat zij aankloppen bij de rechter als onafhankelijke derde.⁸⁴ Formele rechtspraak kan volgens Griffiths juist effectiever zijn dan een oplossingsgericht gesprek, getuige een door hem uitgevoerd onderzoek naar echtscheidingszaken. De perceptie van de rechterlijke functie als probleemoplosser staat volgens hem op gespannen voet met fundamentele waarden van de rechtsstaat.⁸⁵ Rechtspraak is volgens hem een *ultimum remedium*, een botte bijl voor die gevallen waarin partijen zelf geen op maat gesneden oplossing hebben gevonden.⁸⁶ ‘Naarmate de rechter gewoon doet, en dus minder herkenbaar is als rechter, valt te verwachten dat zijn of haar effectief gezag niet groter zal zijn dan dat van een gewone burger. (...) Wat wij in rechtsstatelijke zin nodig hebben, is formele, zo veel mogelijk gedepersonaliseerde beoefenaars van een belangrijke en gevaarlijke publieke functie. En omdat wij allemaal erg vatbaar zijn voor symboliek, moet de depersonalisering van de rechtspraak voor eenieder zichtbaar zijn: uitgedrukt in een formele – met ritueel omgeven – rechterlijke handelwijze. (...) Ze moeten in toga gekleed worden, hoger dan de rest zitten, zich van formele taal bedienen, afstand houden’ aldus Griffiths.⁸⁷

Corstens is het ten dele met Griffiths eens. De rechter staat niet naast, maar boven de procespartijen en is aangesteld om knopen door te hakken. Als de rechter begrip of empathie toont, is dat met gepaste afstand. Want als de persoon van de rechter te veel zichtbaar wordt, doet dit afbreuk aan het gezag van de rechter. Corstens is geen aanhanger van wat hij noemt het ‘mysterie-model’ van toga en pruik, waarbij de rechter zich mysterieus, afstandelijk en geheimzinnig opstelt, zodat de burger de indruk van grote wijsheid krijgt. Hij meent dat dit model in een samenleving waarin gezag niet langer vanzelfsprekend is niet meer werkt.⁸⁸

Dit zijn wij met Corstens eens. De manier waarop conflicten in onze huidige samenleving worden opgelost, vraagt om een flexibele rechter die zowel knopen kan doorhakken als het onderliggende conflict bespreekbaar kan maken. Griffiths en Dijkstra suggereren een gespannen verhouding tussen de rechtsstatelijke rechter en de probleemoplosser en schetsen daarmee een of-of situatie is. Ons inziens is het zeker niet in alle gevallen of-of, maar veeleer én-én. Als rechter moet je in geen geval op schoot zitten bij partijen en een horizontaal gesprek zal dan ook niet altijd het gezag van de rechter ten goede komen. Desalniettemin is een informelere aanpak in verschillende type zaken effectief gebleken.⁸⁹ Aan de rechter is de complexe uitdaging om per type zaak

84 Griffiths 2011b, p. 2427.

85 Griffiths 2011b, p. 2429.

86 Griffiths 2011b, p. 2430.

87 Idem.

88 Corstens 2011, p. 367.

89 De aan de pilots ‘Conflictoplossing op Maat’ deelnemende rechters volgden een cursus ‘Conflictdiagnose’, die hen leerde hoe de achterliggende belangen van partijen en kenmerken van het voorliggende conflict te inventariseren, hoe een samenvatting te

en type rechtzoekende te differentiëren: wanneer is er een geschilbeslechter nodig, wanneer een probleemoplosser en wanneer een procesbegeleider? En wat wekt meer gezag en vertrouwen? Meer empirisch onderzoek naar de verwachtingen van partijen voorafgaand aan en de waardering na afloop van de zitting kan hier inzicht in geven.

Procedurele rechtvaardigheid als panacee voor vertrouwen?

Eén van de meest herhaalde en robuuste bevindingen in de rechtvaardigheids-literatuur is het zogenoemde *fair process effect*.⁹⁰ Dit is het positieve effect dat de door burgers ervaren procedurele rechtvaardigheid heeft op hun daaropvolgende reacties, zoals tevredenheid met de uitkomsten die zij ontvangen en acceptatie van beslissingen. Het effect werd aanvankelijk vooral veel onderzocht in laboratoriumonderzoek en organisatiecontexten. Werknemers die zich eerlijk behandeld voelen door hun leidinggevende, voelen zich bijvoorbeeld meer verbonden aan de organisatie, zullen meer hun best doen om conflicten te vermijden, presteren beter en zullen de instructies van hun leidinggevende eerder opvolgen. Mensen die zich oneerlijk behandeld voelen, zullen eerder geneigd zijn om hun baan op te zeggen, stellen zich minder coöperatief op, en zullen eerder instructies van hun leidinggevende ongehoorzamen.⁹¹

Walker, LaTour, Lind en Thibaut waren de eersten die in 1974 dit *fair process effect* vonden in een gesimuleerde rechtbankcontext. Zij vroegen 96 bachelorstudenten om mee te doen in een reclamespel, dat uiteindelijk zou uitmonden in een rechtszaak. Binnen hun experiment varieerden zij bijvoorbeeld tussen accusatoire en inquisitoire procedures. Uit hun experiment bleek

---

geven van wat er in het conflict speelt en hoe het conflict op een zodanige wijze op te lossen dat partijen zich niet langer gehinderd voelen door het conflict. Het doel van de pilots was dat rechters op basis van dit belangenonderzoek en conflict diagnose ter zitting konden streven naar finale geschiloplossing. Ondanks het feit dat de resultaten van de deelonderzoeken een gemengd beeld opleveren van waardering van partijen van de methode en de effectiviteit ervan, zien de onderzoekers die deze pilots evalueerden een waarde voor de toekomst. Zie M. Pel en S. Verberk, *De pilots 'Conflictoplossing op maat. Reflectie op resultaten en ideeën voor de toekomst*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009. Uit het deelonderzoek van De Hoon en Verberk blijkt dat zeker niet alle partijen de zoektocht van de rechter naar het onderliggende conflict waarderen, maar het onderzoek biedt wel aanknopingspunten voor de stelling dat sommige zaken zich lenen voor een dergelijke aanpak. Zie M.W. de Hoon en S. Verberk, *Zutphen. COM. Een onderzoek naar de pilot 'Conflictoplossing op maat' bij de sector civiel van de rechtbank Zutphen*, oktober 2009.

90 R. Folger, D. Rosenfield, J. Grove en L. Corkran, 'Effects of "Voice" and Peer Opinions on Responses to Inequity' in: *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 37, No. 12, 1979, p. 2253-2261.

91 K. van den Bos 'What is responsible for the fair process effect?' in: J. Greenberg & J.A. Colquitt (Eds.), *Handbook of organizational justice: Fundamental questions about fairness in the workplace*, Mahwah, NJ: Erlbaum, p. 276.

dat studenten de accusatoire procedure, waarbij beide partijen hun eigen advocaat mochten kiezen, eerlijker vonden. Dit resulteerde in meer vertrouwen in en tevredenheid met de procedure, ongeacht wat de uitkomst in dezen was.⁹²

Sinds dit onderzoek zijn er in de juridische context verschillende onderzoeken in het veld door Tyler en collega's gedaan. Uit deze onderzoeken blijkt niet alleen dat procedurele rechtvaardigheid belangrijk is, maar ook dat procedurele rechtvaardigheid de sleutel vormt tot draagvlak en steun voor gerechtelijke autoriteiten zoals rechtbanken.⁹³

Kunnen we hieruit afleiden dat ervaren procedurele rechtvaardigheid het panacee is voor ervaren legitimiteit van onze rechtspraak? Zo moeten we dat zeker niet zien. Er zijn bovendien tegengeluiden te horen. Zo stellen (rechts) economen vaak dat het uiteindelijk toch de uitkomsten zijn waar het mensen om gaat. Heeft procedurele rechtvaardigheid zoveel invloed dat het ongunstige uitspraken kan overstemmen? Illustratief is in dit licht de discussie tussen Van Velthoven en Brenninkmeijer, Van den Bos en Röell in *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* in 2012.⁹⁴ Van Velthoven vraagt zich af wat er eigenlijk bekend is over het relatieve belang van procedurele en distributieve rechtvaardigheid⁹⁵ in de geschilbeslechting in Nederland. Na behandeling van verschillende empirische onderzoeken in Nederland naar procedurele rechtvaardigheid tijdens onder meer rechtbankzittingen, klachtenafhandelingen en mediation, concludeert hij dat distributieve rechtvaardigheid van groter belang lijkt te zijn voor de acceptatie van de uitkomst in de specifieke, eigen zaak, en in het verlengde daarvan voor de mate van naleving, terwijl procedurele rechtvaardigheid meer invloed op het algemene oordeel over het juridisch bestel, en in het verlengde daarvan op de acceptatie van autoriteit.⁹⁶ Lind en Tyler kwamen in 1988 tot

92 L. Walker, S. LaTour, E.A. Lind, en J. Thibaut, 'Reactions of participants and observers to modes of adjudication' in: *Journal of Applied Social Psychology*, 4, 1974, p. 303.

93 T.R. Tyler, 'The role of perceived injustice in defendants' evaluations of their courtroom experience' in: *Law and Society Review*, 18, 1984, p. 70; T.R. Tyler, J.D. Casper en B. Fisher, 'Maintaining Allegiance toward Political Authorities: The role of prior attitudes and the use of fair procedures' in: *American Journal of Political Science*, Vol. 33, no. 3, 1989, p. 647.

94 B.C.J. van Velthoven, 'Over het relatieve belang van een eerlijke procedure: procedurele en distributieve rechtvaardigheid in Nederland' in: *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* 2011-1, p. 7-16; A.F.M. Brenninkmeijer, K. van den Bos en E. Röell, 'Het grote belang van procedurele rechtvaardigheid in Nederland en daarbuiten' in: *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 2012-4, p. 178-181; B.C.J. van Velthoven, 'Empirische kennis over de effecten van procedurele rechtvaardigheid geeft vooralsnog weinig houvast voor justitiële beleidsvorming' in: *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* 2012-4, p. 178-181.

95 Distributieve rechtvaardigheid heeft betrekking op de rechtvaardigheid van de uitkomsten die aan mensen worden toebedeeld of de rechtvaardigheid van de verdeling van uitkomsten over meerdere mensen. K. van den Bos, 'Rechtvaardigheid en onzekerheid' in: *De menselijke beslisser: Over de psychologie van keuze en gedrag*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2009, p. 89-114.

96 Van Velthoven 2011, p. 14.

dezelfde conclusie: ervaren procedurele rechtvaardigheid is belangrijker dan distributieve rechtvaardigheid als het gaat om *attitudes toward the court*, maar distributieve rechtvaardigheid is weer belangrijker als het gaat om iemands tevredenheid met de uitkomst.⁹⁷ Brenninkmeijer cum suis laten in hun reactie zien dat er juist stevig bewijs is dat procedurele rechtvaardigheid van invloed is op de acceptatie van uitkomsten. Het is wellicht op basis van vertrouwen in autoriteiten dat mensen een beslissing accepteren en meewerken, niet omdat zij het eens zijn met de individuele beslissing.⁹⁸

Het belang van procedurele rechtvaardigheid hangt dus ten dele af van welke reactie men wil voorspellen. Hoe zit het dan met vertrouwen in de Nederlandse rechter? Wij onderzochten in een Nederlandse rechtbank zowel de invloed van uitkomstgunstigheid als procedurele rechtvaardigheid op het vertrouwen dat rechtzoekenden op rechters hebben. Hiervoor namen wij vragenlijsten af bij 483 rechtzoekenden in drie verschillende zaken: Mulderzaken, politierechterzaken en bestuursrechtzaken. Uit onze analyses blijkt dat zowel ervaren procedurele rechtvaardigheid als de gunstigheid van de uitkomst een significant positief effect heeft op het vertrouwen in de rechter die de zaak van de rechtzoekende behandelt, zij het dat ervaren procedurele rechtvaardigheid een veel sterkere invloed heeft op dit vertrouwen.⁹⁹ Als het gaat om het vertrouwen van rechtzoekenden in de Nederlandse rechtspraak als instituut, heeft alleen ervaren procedurele rechtvaardigheid een significant positief effect.¹⁰⁰

Transparantie als 'hoera!'-woord

Jonkers gaat in haar essay in op de veronderstelling dat transparantie bijdraagt tot meer vertrouwen. De verwachting lijkt vaak te zijn dat mensen door transparantie zelf kunnen vaststellen dat een instituut goed functioneert, waardoor zij dit instituut meer zullen vertrouwen. Daaraan ten grondslag ligt het idee dat mensen informatie tot zich zullen nemen en verwerken, en vervolgens hun houding en gedrag hierop zullen aanpassen.¹⁰¹

Van den Bos en Brenninkmeijer gaan uit van de mens als informatievergarend individu dat zich regelmatig de vraag zal stellen of zij autoriteiten wel of niet kan vertrouwen. In hun artikel, waarin zij verder ingaan op de psychologie van vertrouwen, betogen zij dat burgers in de beantwoording van de

97 E.A. Lind en T.R. Tyler, *The social psychology of procedural justice*, New York: Plenum Press 1988, p. 65.

98 Brenninkmeijer e.a. 2012, p. 180.

99 Samen voorspellen ervaren procedurele rechtvaardigheid en ervaren uitkomstgunstigheid 62,6% van de variantie in vertrouwen in de rechter, hoewel procedurele rechtvaardigheid 39,7% van deze variantie verklaart ($\beta = .63, t = 13.17, p < .01$), terwijl uitkomstgunstigheid 5,8% van deze variantie verklaart ($\beta = .24, t = 5.02, p < .01$).

100 Twintig procent van de variantie in vertrouwen in de Nederlandse rechtspraak kan worden verklaard door de ervaren procedurele rechtvaardigheid ($\beta = .49, t = 4.43, p < .01$).

101 Jonkers 2013, p. 452.

vraag of zij autoriteiten kunnen vertrouwen vaak hun toevlucht zullen nemen tot informatie die gemakkelijk beschikbaar is.¹⁰² Het uiteindelijke vertrouwen van de onzekere burger die niet weet of hij autoriteiten kan vertrouwen, hangt uiteindelijk af van factoren als de motivatie en tijd om informatie grondig te verwerken en de hoeveelheid informatie die beschikbaar is.¹⁰³

Dit zou betekenen dat een transparante rechtspraak die helder communiceert over haar eigen functioneren, over wat rechtszoekenden kunnen verwachten, en ga zo maar door, het vertrouwen van onzekere burgers vergroot. Deze veronderstelling is door Jonkers nader onderzocht aan de hand van bestaande experimenten en een eigen enquête gehouden onder een deel van de Nederlandse bevolking. Jonkers laat zien dat transparantie soms in beperkte mate en tijdelijk kan bijdragen aan meer vertrouwen, mits die transparantie een positieve boodschap betreft. Soms werkt transparantie ook averechts en neemt het vertrouwen af.¹⁰⁴ Grimmelikhuijsen komt tot dezelfde conclusie voor wat betreft overheidstransparantie in het algemeen. Hoewel het contra-intuïtief voelt, leidt meer transparantie niet automatisch tot meer vertrouwen. Transparantie kan het opbouwen van vertrouwen juist in de weg zitten.¹⁰⁵ Hij noemt hiervoor een paar redenen. Instituties die voortdurend onder een vergrootglas liggen – ook wel *fishbowl transparency* – leidt tot een uitvergroting van het falen van die instituties. Daarnaast geeft het de burger niet altijd vertrouwen om te zien hoe besluitvorming en dergelijke processen tot stand komen.¹⁰⁶

Grimmelikhuijsen en Klijn deden onderzoek naar de rol van transparantie op vertrouwen in de rechtspraak door te kijken naar het effect van televisieserie ‘De Rechtbank’ op het vertrouwen van burgers. Zij verwachtten dat mensen met weinig informatie over de rechtspraak eerder hun houding zullen veranderen als gevolg van transparantie dan mensen die al veel kennis over de rechtspraak hebben. Dit hangt af van hoe individuen nieuwe informatie relateren aan reeds bestaande informatie.¹⁰⁷ Daarnaast zullen mensen over het algemeen op zoek gaan naar informatie die hun bestaande opvattingen zal bevestigen. Bestaande opvattingen spelen daarom een rol in de relatie tussen transparantie en vertrouwen. Uit hun onderzoek, waar gebruik werd gemaakt van een controlegroep (niet-kijkers) en een experimentele groep (kijkers) blijkt dat transparantie in de vorm van de tv-serie een significant positief ef-

102 K. van den Bos en A.F.M. Brenninkmeijer, ‘Vertrouwen in wetgeving, de overheid en rechtspraak’ in: *Nederlands Juristenblad*, afl. 21, 2012, p. 1451-1457.

103 Van den Bos 2011, p. 23.

104 Jonkers 2013, p. 450.

105 Grimmelikhuijsen, ‘Onbekend maakt onbemind? Over transparantie en vertrouwen’ in: *Idee*, april 2012, p. 36.

106 Grimmelikhuijsen 2012, p. 37.

107 S. Grimmelikhuijsen en A. Klijn, ‘The effects of judicial transparency on public trust: evidence from a field experiment’ in: *Public Administration*, Vol. 93, No. 4, 2015, p. 999.

fect heeft op het vertrouwen van burgers in de rechtspraak.¹⁰⁸ Zij concluderen dat transparantie het beste werkt voor mensen met basiskennis over de rechtspraak.¹⁰⁹

6. CONCLUSIE

Het ontbreken van democratische legitimatie en *hard political accountability*, het feit dat klassieke manieren van verantwoording afleggen niet langer volstaan en de opkomst van de mondige burger in onze samenleving die de rechtspraak steeds meer beoordeeld op kwaliteit, doeltreffendheid en doelmatigheid, hebben ertoe geleid dat de Nederlandse rechtspraak steeds meer aandacht heeft voor de vraag hoe burgers haar legitimiteit ervaren. Het gaat dan niet om de vraag of rechters behoorlijk handelen in overeenstemming met de wet en rechtsbeginselen, maar om de vraag of de Nederlandse rechtspraak het vertrouwen van burgers geniet.

Om het vertrouwen van de burger in haar functioneren te (her)winnen, zendt de rechtspraak een sterk maatschappijgerichte boodschap uit. De rechtspraak zoekt actief aansluiting bij de samenleving en hecht een centrale rol toe aan de rechtzoekende. Binnen haar maatschappijgeoriënteerde, responsieve strategie heeft de rechtspraak verschillende initiatieven ontplooid. In deze bijdrage hebben wij er drie beschreven: de rechter nieuwe stijl, het streven naar ervaren procedurele rechtvaardigheid en de toename van transparantie in de rechtspraak

Deze initiatieven dragen bij aan de ervaren legitimatie van de rechtspraak, zij het dat er enkele kanttekeningen te maken zijn. Zoals met meer ontwikkelingen binnen de rechtspraak, is het lastig voor een initiatief zoals de rechter nieuwe stijl om bij een gebrek aan gedegen empirisch onderzoek een uitspraak te doen over de wenselijkheid van de richting waarin de rechtspraak zich momenteel ontwikkelt. Bovendien toont onderzoek dat ons inzicht geeft in de responsiviteitskloof aan dat rechters denken dat burgers meer van hen verwachten dan burgers feitelijk doen. Juist de onafhankelijke positie van de rechter die staat voor juridisch vakmanschap wordt door hen toegejuicht. Meer onderzoek naar opvattingen van burgers en rechtzoekenden over de positie van de rechter is daarom belangrijk.

Uit ons eigen onderzoek blijkt inderdaad dat ervaren positieve rechtvaardigheid een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van vertrouwen in de rechter en rechtspraak. Dit wil echter niet zeggen dat andere factoren, zoals de uitspraak van de rechter, de proceservaring, het al dan niet hebben van een advocaat en ga zo maar door, geen effect sorteren op dit vertrouwen.

---

108 Grimmelikhuijsen en Klijn 2015, p. 1006.

109 Grimmelikhuijsen en Klijn 2015, p. 1007.

Voor wat betreft de relatie tussen transparantie en vertrouwen, heeft Grimmelikhuijsen laten zien dat meer transparantie niet zonder meer leidt tot meer vertrouwen. Zijn vervolgonderzoek is dan ook gericht op de vraag wanneer welke type transparantie voor de rechtspraak leidt tot meer ervaren legitimiteit.

Of er nu sprake is van daadwerkelijk afbrokkelend gezag of vermeende legitimiteitserosie, het belang van vertrouwen in de rechtspraak kan moeilijk worden overschat. De rechtspraak heeft als plicht om het vertrouwen in haar functioneren te behouden en te bestendigen. Dat zij zich hier de laatste jaren meer en meer voor inzet, juichen wij dan ook toe. De manier waarop de rechtspraak dit doet, waarbij zij een transitie lijkt door te maken van ambachtelijke expert naar open procesbegeleider, noopt tot het doen van meer empirisch onderzoek naar de gevolgen hiervan voor het vertrouwen van burgers in de Nederlandse rechtspraak.